

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 5 - Sayı 2

Sorumlu Yazarlar: Dursun Can EYÜBOĞLU / Araştırmacı, Yazar, Şair.
dursuncaneyuboglu@gmail.com **ORCID ID:** 0000-0003-4163-0976.

Atıf: EYÜBOĞLU, D. C. (2021). Dede Korkut'taki Kara Çekür, Millî Kültür Araştırmaları Dergisi, Cilt5, Sayı2, s. 74-84.

Makale Gönderim Tarihi: 16 Ekim 2021/ Kabul Tarihi: 5 Aralık 2021

DEDE KORKUT'TAKİ KARA ÇEKÜR

Özet

Destanlar hem tarihle hem edebiyatla ilişkilidir. Türkler zengin bir destan geleneğine sahiptir. Dede Korkut Destanları Türk destanları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Dede Korkut Destanları eski Türk yaşamının bir yansımasıdır. Dede Korkut Destanları, Türk tarihi, coğrafyası, dili, edebiyatı, kültürü, sanatı ve daha birçok konu hakkında önemli bilgiler içermektedir. Dede Korkut'ta birçok kişi adı geçmektedir. Dede Korkut'ta adı geçen kişilerden biri Kara Çekür'dür. Kara Çekür'ün adı Dede Korkut Kitabı'nda bir boyda geçmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda adları sadece Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu'nda geçen Kara Çekür ve Oğlu Kırk Kınuk, Dede Korkut'taki ünlü kahramanlardan Bamsı Beyrek ve Kan Turalı ile birlikte anılmışlardır. Bu durum Kara Çekür ve Kırk Kınuk'un bir zamanlar bilinen kahramanlar olduklarını yansıtmaktadır. Bu makalede, Dede Korkut'taki Kara Çekür; adı, ailesi ve Dede Korkut'taki yeri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Kan Turalı, Kara Çekür, Kırk Kınuk, Bamsı Beyrek.

KARA CEKUR IN DEDE KORKUT

Abstract

Epics are related to both history and literature. Turks have a rich epic tradition. Dede Korkut Epics have an important place in Turkic epics. Dede Korkut Epics are a reflection of ancient Turkic life. Dede Korkut Epics contain important information about Turkic history, geography, language, literature, culture, art and many more. Many people are mentioned in Dede Korkut. One of the people mentioned in Dede Korkut is Kara Cekur. Kara Cekur's name is mentioned in one epic in The Book of Dede Korkut. Kara Cekur and his son Kirk Kinuk, whose names are only mentioned in The Book of Dede Korkut in the Kanlı Koca Oglu Kan Turali Boyu, are mentioned together with the famous heroes Bamsi Beyrek and Kan Turali in Dede Korkut. This situation reflects that Kara Cekur and Kirk Kinuk were once known heroes. In this article, Kara Cekur in Dede Korkut; his name, family and place in Dede Korkut is examined.

Keywords: Dede Korkut, Kan Turali, Kara Cekur, Kirk Kinuk, Bamsi Beyrek.

Giriş

Türk halk edebiyatı içerisinde önemli bir yeri olan destanın birçok tanımı yapılmıştır. Bunlardan biri şöyledir:

“Bir milletin yaşamış olduğu maceraların, dünyaya bakışının ve ideallerinin, genellikle bir prototipten hareketle, bir kahraman etrafında birleşerek dile getirildiği, kendisine has bir geleneği olan anonim eser anlamında değerlendirilen destan, milli birliğin sağlanmasında ve devam ettirilmesinde en başta gelen edebi türlerden biridir” (Emeksiz, 2016: 7).

Türk destanları içerisinde önemli bir yeri olan Dede Korkut’un önemi konusunda çok şey söylenmiştir. *Korkut* (Eyüboğlu, 2019: 16-28) eserimizde bunların önemli bir kısmına yer vermiştik. Dede Korkut’un önemini ortaya koyan sözlerden birkaçı şöyledir:

(Korkut Ata) “Türk ulusu arasında şöhreti öyle fazladır ki başka şöhrete ihtiyacı yoktur. Kendisinden yıllarca öncekini ve (yine) kendisinden yıllarca sonraki geleceği haber vermiştir. Çok öğüdü içine alan özlü sözleri ortadadır” Ali Şir Nevai (Kocasavaş, 2014: 143).

“Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut’u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar” Fuat Köprülü (Ergin, 2017: 7).

“Oğuznamelerin en orijinal ve en meşhuru da Dede Korkut Hikayeleridir” Fikret Türkmen (Türkmen, 1985: 4).

“Türk edebiyatının ana kitabı, mihenk taşı Dede Korkut Oğuznameleri’nde, kökümüzü, yurtseverliğimizi, devlet hissimizi, dostumuzu, düşmanımızı açıkça ortaya koyan; gönül dünyamızı, tarihi hafızamızı, dünümüzü, bugünümüzü, yarınımızı bize gösteren Kitab-ı Dede Korkut, yalnız Azerbaycan edebiyatının değil, bütün Türk Dünyasının altın kitabı olarak ölümsüzdür” Kamil Veliyev Nerimanoğlu (Nerimanoğlu, 2000: 351).

“Milli edebiyat örneği olarak, dünya edebiyatında yer etme ölçüsüyle üstünlüğü ve değeri tartışma kabul etmeyecek derecededir. Yüzde yüz Türktür; Türk gelenek ve görenekleriyle Türk Törelerinin bütün çizgilerini taşır. Türk toplum hayatının yarı yerleşik yarı gezgin, ekseri akıncı yönünü bütün canlılığı ile çizer. Gün doğuşundan gün batımına kadar geçen zaman dilimleri; bahardan kışa varan zaman bölümleri ve “Koşan at ayağı” ile “Konuşan ozan dili”nin hızında değişen zamanın akışı belli ve kendinden başkasına benzemez has bir havası olan Türkün zamanıdır” Mustafa Necati Sepetçioğlu (Sepetçioğlu, 1998: 16).

Türk destanları içerisinde Dede Korkut Hikâyeleri önemli bir yere sahiptir. Dede Korkut Hikâyeleri genel olarak birtakım mücadelelerin destanlarıdır. Bu mücadelelerden ikisi Oğuzların kendi aralarında geçer, bunlardan birinde mücadele bir beyin oğlu ile kendi adamları arasında (Boğaç Han), diğerinde İç Oğuz’la Dış Oğuz arasındadır (İç Oğuzla Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy); iki hikâyede mücadele doğa ve insan üstü kuvvetlere karşıdır (Deli Dumrul,

Tepegöz); bunların dışında kalan sekiz hikâyede mücadele Oğuz beyleri ile kuzeydeki ve batıdaki düşmanlar arasındadır (Ergin, 1989: 26).

Dede Korkut Kitabı'nın bilinen iki nüshası vardır. Bunlardan biri Dresden'de, diğeri ise Vatikan'da bulunmuştur. Dresden nüshası 19. yüzyılın başında, Vatikan nüshası ise daha yakın bir dönemde bulunmuştur ve 1950'den beri bilinmektedir. Dede Korkut üzerindeki çalışmalar genel olarak Dresden nüshasına dayanmaktadır (Ergin, 1989: 56). 2019 yılında Dede Korkut ile ilgili yeni bir el yazması bulunmuştur (Ekici, 2019: 9-14).

Dede Korkut'ta birçok kişi adı geçmektedir. Bu kişilerden biri Kara Çekür'dür. Bu çalışmamızda Dede Korkut'taki Kara Çekür'ü inceleyeceğiz.

1. Kara Çekür'ün Adı

Kara Çekür, Dede Korkut Kitabı'nda *Kara Çekür* olarak geçmektedir. Dede Korkut Hikayeleri'nde adı bir boyda, *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu*'nda geçer (Gökyay, 1973: 321; Ercilasun, 2004: 64).

Kara, kelimesi Gök-Türk Yazıtları'nda da geçmektedir. *Kara* kelimesi, Türkçenin bilinen en eski dönemlerinden beri kullanılan bir kelimedir. Eskiden beri yeryüzünün rengi *kara* olarak düşünülmüştür ki, günümüzde de yeryüzünün denizler dışında kalan kısımları için *kara* kelimesi kullanılmaktadır. *Kara* kelimesi, renk anlamının yanı sıra, büyüklük, ululuk, yoğunluk, şiddetlilik ve olumsuzluk, uğursuzluk anlamlarını da taşımıştır (Karadoğan, 2004: 91-93).

Dede Korkut Hikayeleri'nde, *kara* ile yapılan çok sayıda kişi adı vardır: Kara Arslan Melik, Kara Budak, Kara Çekür, Kara Göne, Kara Tekür, Kara Tüken Melik, Karacuk Çoban (Hazar, 2008: 25).

Muhammet Raşit Memiş-Mehmet Kara'ya göre, Dede Korkut'ta *kara* sözcüğü, altı farklı kişinin unvanı olarak kullanılmıştır ki, bunlardan beşi yücelik bildiren, olumlu anlamdadır, diğeri ise olumsuz anlamdadır. Bu unvanlar, *Kara Göne*, *Kara Budak*, *Karacuk Çoban/Karaca Çoban*, *Kara Tekür*, *Kara Arslan* ve *Kara Çekür* şeklindedir. Bu unvan sahiplerinden *Karacuk Çoban* ve *Karaca Çoban*, Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'un kahramanı olup aynı kişidir. Dede Korkut Boyları'nda bu unvana sahip kişilerin çeşitli özellikleri belirtilerek övüldüğü görülmektedir. Bu konuda tek istisna, *Kara Tekür*'dür. Bu kişi destanlarda Türklerin düşmanı olarak görülmektedir, bu nedenle unvanındaki *karanın kötü*, *acımasız* anlamında kullanıldığı söylenebilir (Memiş-Kara, 2018: 805).

Yeri gelmişken belirtelim. Dede Korkut'taki düşman adı olarak geçen *Kara Tekür*'ün adı ile *Kara Çekür*'ün adı arasında bir yakınlık, sadece tek bir harf farkı vardır. *Kara Çekür* ve oğlu Kırk Kınuk'un adının geçtiği boy olan *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu*'nda, *Kan Turalı*'nın eşi *Selcen Hatun Tırabuzan Tekürü*'nün kızıdır ki, destanda bu kişinin adı çoğunlukla sadece *Tekür* olarak geçmektedir. Dede Korkut'ta Oğuzların düşmanları olarak geçen kavimlerin birçoğunun da aslında Türk kavimleri olduğu bilinmektedir. Nitekim bu boydaki *Selcen Hatun* da tıpkı *Banu Çiçek* gibi eski Türk kızı tipindedir. Eski Türk kavimleri arasında kimi zaman meydana gelen mücadeleler hakkında tarihi kaynaklarda birçok bilgi bulunmaktadır. Belki destanın alt katlarında *Tekür* ile *Kara Çekür* arasında bir ilişki olabilir, bu iki kişi aynı ve tarihi süreç içerisinde iki farklı kişi haline gelmiş olabilir, belki de adları arasındaki benzerlik sadece bir tesadüften ibarettir.

Viktor Maksimoviç Jirmunskiy, Kara Çekür'ün adının ikinci kısmını *Çükür* olarak okumuştur (Gökyay, 1973: CLXV).

Ebulfez Kulu Amanoğlu'na göre, Kara Çekür'ün adındaki *Çekür*, eski Türklerde totem sayılan kurt kavramı ile ilgilidir. Eski Türklerde *kurt*, *böri* sözcüğünün yanında *çong* sözcüğü ile de ifade ediliyordu. Çekür kelimesinde eski Türkçe'deki *ur* (oğul, erkek çocuk) kelimesi de bulunmaktadır ki, bu durumda *Kara Çekiür*, *Kara Kurt Oğul* anlamına gelmektedir (Amanoğlu, 1999: 58).

2. Kara Çekür'ün Ailesi

Adı sadece Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu'nda (Tezcan-Boeschoten, 2001: 128) geçen Kara Çekür'ün sadece *Kırk Kınuk* adında bir oğlu olduğundan bahsedilmiştir. Kırk Kınuk'un babası, anası, soyu ya da eşi hakkında bir bilgi yoktur. Kara Çekür'ün oğlunun adının *Kırk Kınuk* olması, Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk'un soy olarak Oğuzlar'ın Kınuk boyundan olabileceğini akla getirmektedir.

Camiu't-Tevarih'e göre, *Kınık*, Üçoklar'dan olup, Oğuz Han'ın en küçük oğlu Tengiz (Deniz) Han'ın dördüncü oğludur. *Camiu't-Tevarih*'de, *Kınık*'ın anlamı "*bulunduğu her yerde aziz olan*" olarak açıklanmış, damgasının şekli verilmiştir (Togan, 1982: 52).

Tevarih-i Al-i Selçuk'a göre, *Kınık*, Üçoklar'dan olup, Oğuz Han'ın en küçük oğlu Dingiz (Deniz) Han'ın dördüncü oğludur. *Tevarih-i Al-i Selçuk*'da, *Kınık*'ın anlamı "*her yirde bunlar dükelinden aziz ola*" olarak açıklanmış, damgasının şekli verilmiş, ülüşü *aşuklu ve kıç sünüik* ve kuşu *çakır kuş* olarak belirtilmiştir (Bakır, 2008: 190).

Şecere-i Terakime'ye göre, *Kınık*, Oğuz Han'ın en küçük oğlu Tingiz (Deniz) Han'ın dördüncü oğludur. *Şecere-i Terakime*'de, *Kınık*'ın anlamı "*aziz*" olarak açıklanmış, damgasının şekli verilmiş, ülüşü *sol sırtı* ve kuşu *ak kartal* olarak belirtilmiştir (Ebülğazi Bahadır Han, 1974: 45-52).

Kınıklar, Selçuklu hanedanını çıkarmış olan boydur. Oğuzlar'ın Kınık boyu Selçuklu hanedanını çıkarmış ve Anadolu'nun fethinde büyük bir rol oynamıştır. 13. yüzyılda Suriye'deki kalabalık Türkmen kümesi arasında Kınıklardan önemli bir kol bulunuyordu. Kınıklar, Çikurova'da geniş bir yerde yurt tutmuşlardır. 16. yüzyılda, Haleb Türkmenleri, Ankara Yörükleri ile Aydın'daki Karaca-Koyunlu topluluğu arasında Kınık adında bazı küçük oymaklar vardı ki, bunların en önemlisi Haleb Türkmenleri arasında bulunan oymaktı (Sümer, 1972: 369-371).

3. Dede Korkut'ta Kara Çekür

Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu'nda şöyle demektedir:

"Kan Turalı cemal u kemal eyesi idi. Oğuzda dört yigit nikab ile gezeridi: biri Kan Turalı, biri Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk ve Boz Aygırlu Beyrek. Kan Turalı nikabın serpdı" (Tezcan-Boeschoten, 2001: 128).

Dede Korkut Kitabı'nda Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk hakkındaki tek bilgi sadece bu cümleden ibarettir. Dede Korkut'la ilgili çalışmalar/incelemler yapan bazı araştırmacılar/Korkutbilimciler, birçok Dede Korkut kişisi hakkında olduğu gibi, Kara Çekür hakkında da çeşitli görüşleri dile getirmişlerdir. Şimdi bu

görüşlere yer vereceğiz ve yeri geldiğinde görüşlerimizi de belirteceğiz. Böylece Kara Çekür hakkındaki önemli görüşlerin bir araya getirilmesiyle, farklı bakış açılarının karşılaştırılmasıyla konunun daha iyi anlaşılması ve yeni araştırmaların önünün açılması amaçlanmaktadır:

Orhan Şaik Gökyay'a göre, Kara Çekür, hikayelerde sadece bir yerde, Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu'nda geçmektedir. Kara Çekür, İç Oğuz'dandır. Oğuzlar arasında yüzleri örtülü dolaşan dört yiğitten biri idi. Kara Çekür'ün oğlu Kırk-Kınuk da babası gibi nikapla gezerdi (Gökyay, 1973: CLXV).

Faruk Sümer'e göre, Dede Korkut Hikayeleri'nde, Oğuz Eli'nde bazı yiğitlerin yüzlerinin peçeli olduğu söylenmiştir. Bunlar; Kan Turalı, Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk, boz aygırlı Bamsı Beyrek idiler. Bu gençlerin, çok yakışıklı oldukları için yüzlerini peçe ile örttükleri anlaşılmaktadır, bunun da nazar değme inancı ile ilgili olması muhtemeldir (Sümer, 1972: 410).

Ahmet Caferoğlu'na göre, Dede Korkut'ta, adları ve künyeleri belirtilen ve değerleriyle tanıtılan Oğuz yiğitlerinden ancak dördünün *nikaplı* olduğunun açıklanmasına gerek görülmüştür. Bunu gelişi güzel, epik eserlere yakışır, romantik bir tasvir unsuru olarak kabullenmek yanlış olur. Çünkü, Orta Asya devri Oğuz hareketinde *nikabın* kendine göre özel bir değeri, hatta majik bir tesiri olmuştur. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu'nda, "*Oğuzda dört yigit nikabı ile gezer idi. Biri Kan-Turalı, biri Kara-Çökür ve oğlu Kırk-Kınuk ve Boz aygırlı Beyrek*" şeklinde açıklama yapılması, bu dört yiğidin, çağına göre çok ün kazanmış ve tanıtılmasına gerek görülmeyen yiğit kişilerin olduğunu göstermektedir. Türk folklorunda, bugüne kadar *nikaplı* kişilere rastlamasak da, Dedem Korkut gibi, Oğuz Türkleri içerisinde en yüksek bir şahsiyet ve ünlü bir kişi derecesine yükselmiş bir dedenin, lejander çağa ait dört *nikaplı* şövalye Türkü ile sürülmesi, Oğuz Türklerinin ilk çağ toplum yaşayışlarına ait gerçek bir savaş ülküsünü canlandırmaktadır (Caferoğlu, 1959: 74-75).

Ahmet Caferoğlu'nun, Dede Korkut'taki dört *nikaplı* Oğuz yiğidinin, çağına göre çok ün kazanmış ve tanıtılmasına gerek görülmeyen yiğit kişiler oldukları yönündeki tespitleri değerlidir. Orta Asya'nın birçok yerinde Alpamış adıyla ve Anadolu'nun neredeyse her köşesinde Bey Böyrek adıyla bugün de bilinen ve anlatılan Bamsı Beyrek'in ve Dede Korkut Kitabı'nda kendisine ayrı bir boy düzülen Kan Turalı'nın büyük ünü bilinmektedir. Bu bakımdan böyle ünlü kahramanlar ile adları bir sırada anılan Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk'un da, Dede Korkut Kitabı'nın yazıldığı dönemde bilinen, ünlü kişiler oldukları düşünülebilir. Hatta Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk olarak, Dede Korkut'taki boy adlandırmalarına uygun bir şekilde, baba-oğulun adlarının birlikte anılmış olması, o dönemde Kara Çekür'ün Oğlu Kırk Kınuk'a dair halk arasında anlatılan bir Dede Korkut boyunun da olduğunun işareti olabilir. Kara Çekür'ün oğlu Kırk Kınuk'a dair boy, belki bir gün gün yüzüne çıkabilir veya tarihi süreç içerisinde kahramanın hatırası zayıfladıkça başka bir kahramanın adı etrafında daireleşmiş olarak başka bir destan adıyla bugün de yaşıyor olabilir.

Ahmet Caferoğlu'na göre, 8. yüzyılda Maveraünnehir'de, Oğuz Türklerinin katıldıkları ünlü isyan Mukanna isyanı olarak bilirse de, Oğuzların bu çağlarda, daha Zerefşan ve Kaşka-Derya çevrelerinde, göçer toplum hayatı yaşadıklarında baş gösteren Mukanna isyanının adı *nikap* anlamında olan Arapça bir kelimedir ve *lakap* olarak da ünlü isyanın elebaşısı sayılan Haşim ibn Hakim, diğer bir adıyla Hakim al-A'var'a *Tekgözlü*'ye verilmiştir ki, bu tabir bizde, aynı anlama gelen *nikapla* karşılanmıştır. Bazı

kaynaklarda bu isyan, *al-asfidcamagan* (Beyaz gömlekliler) adıyla da geçmektedir. Türk geleneğinde izi görülmeyen bu giyim tarzı, motif olarak da Türkler için yabancıdır ve sırf Orta Asya Oğuz Türklerinin bu isyana katılmalarından ve belki de bu isyanda önemli rol oynadıklarından, Oğuz yiğitlerine de verilmiş bir lakap olmuştur. Dede Korkut'taki yiğitlerden sadece dördüne *nikaplı* şerefının verilmesi de, gelişigüzel bir şey olmasa gerektir. Dört sayısı, Mukanna istanında ün salmış ve sivrilmiş Hakim ibn Ahmet Hişri (Haşavi), Bakı ve Gurdak gibi, Türk olmayan dört yiğide karşı, Dedem Korkut'ta yer almış dört Türk savaşçısıdır. Nikabın Şamanizmle hiçbir ilgisi yoktur. Dede Korkut'taki dört *nikaplı* yiğitten birisi, Kara-Çökür, diğeri de oğlu Kırk Kınuk'tur. Eserde bu iki Oğuz yiğidine nedense önem verilmemiştir. Bu nedenle iki diğer büyük savaşçı olan Kan Turalı ile Beyrek'in gölgesinde kalmaya mahkum olmuşlardır. *Kırk Kınuk* antroponiminin ne şekilde okunacağını kestirmek zordur. Bahadır Han, Oğuz ve Türkmen ili beylerinden Kınık-bay adlı birinden bahsetmiştir ki, bu da Kırk-Kınuk'u akla getirmektedir (Caferoğlu, 1959: 75-76).

Ali Duymaz'a göre, *nikaplı* oluşun nedeni, Dede Korkut'taki *nikaplı* yiğitlerden "*yüzi nikablu yahşı yigit*" olarak tanıtılan Beyrek'le ilgili olarak *yahşı* sözüyle açıklanmıştır ki, Kan Turalı için de "*cemal ve kemal iyisi bir yiğit*" denmektedir. Nitekim Kan Turalı'yı *nikabını* çıkarmış halde gören Selcen Hatun'un "*taraklığı boşalmış, kedisi mavlamış ve avsil olmuş tana kibi ağzının suyu akmıştır*" (Duymaz, 1999: 370).

Kadriye Türkan'a göre, *nikap*, Arapça bir sözcük olup *peçe*, *yüz örtüsü*, *yaşamak* anlamındadır. Yaygın kullanımıyla *nikap*, kadınların dışarıya çıkarken, sokakta gezerken yüzlerini örttükleri seyrek dokunmuş örtünün adıdır. Dede Korkut Kitabı'nda, dört yiğitin *nikapla* gezdiği belirtilmiştir. Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk'un adı sadece burada *nikap* takmaları sebebiyle anılırken, Beyrek ve Kan Turalı boylarında, bu yiğitlerin *nikap* kullanmalarıyla ilgili olarak bazı ayrıntılara da yer verilmiştir. Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Bamsı Beyrek'in yüzünde bir *nikap* ile dolaştığı, Banı Çiçek'le karşılaşmasında dile getirilmiştir. Tıpkı Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu gibi aşk konusunun işlendiği Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu'nda da, Kan Turalı'nın *nikaplı* olduğu belirtilmiştir. Beyrek gibi Kan Turalı'nın da sevgilisi Selcen'le ilk karşılaşmasında *nikapından* söz edilmiştir. Beyrek'in de Kan Turalı'nın da *nikap* ile dolaşma nedenlerinin aynı olduğu görülmektedir. Bamsı Beyrek ve Kan Turalı'yı birleştiren bir nokta, kahramanı oldukları hikayelerin, aşk konusunu işleyen hikayeler oluşudur. *Nikap* taktıklarından sevgili ile ilk karşılaşmalarında bahsedilir. Belki ilk anda onların *nikapları* bir şey çağtırtırmasa da, Kan Turalı'da olduğu gibi fiziki portreleri çizilirken, *nikapın* arkasındaki yüzü görenler hayret ve hayranlık duyarlar. Bamsı Beyrek için "*bir güzel yahşı yigit*", "*hub yigit*" denirken, Kan Turalı için "... *cemal ve kemal iyisi yigit*" denilmektedir. Kahramanların her ikisi de erkek olduğundan, yüzlerini gizlemelerinin ardında yatan sebep, kendilerini herhangi bir tehlikeden koruma çabalarının yattığı düşünülebilir. Dede Korkut'ta, yüzün bir bölümünü örtü ile kapatmanın güzellikle paralel olarak ortaya çıktığını söylemek daha uygundur (Türkan, 2004: 718-723).

Evrin Aksoy'a göre, *nikab*, geçmiş dönemlerde savaşçıların tanınmamak ve korunmak için yüzlerine taktıkları zırhtır. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu'nda, "*Oğuzda dört yigit nikab-ile gezer-idi. Biri Kan Turalı, biri Kara Çekür ve oğlı*

Kırk Kınuk ve boz aygırlu Beyrek” denilerek Oğuz’un, aralarında Bamsı Beyrek’in de yer aldığı yüzü nikaplı dört “*cemal ve kemal iyesi*” yiğidine dikkat çekilmiştir (Aksoy, 2012: 73).

Gürol Pehlivan’a göre, Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu’nda geçen “*Oguzda dört yigit nikab ile gezeridi: biri Kanturalı, biri Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk ve Boz Aygırlu Beyrek.*” arasözünde, anlatıcı/yazıcı o devirde Oğuzların içinde yakışıklılığından dolayı yüzüne örtü takan yiğitleri saymıştır (Pehlivan, 2014: 187-188).

Gülnaz Çetinkaya’ya göre, Dede Korkut’ta, dört kişinin yüzünün nikaplı olduğundan bahsedilmiştir. Bunlar, Kan Turalı, Kara Çekür ve Oğlu Kırk Kınuk ve Boz Aygırlu Beyrek’tir. Kam Böri’nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu’nda nikaplı olmak ifadesine oldukça fazla yer verilirken Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu’nda bu durumun üzerinde çok durulmamakta ve hikayenin başında da Kan Turalı yüzündeki nikabı açmaktadır. Kam Böri’nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu’nda, nikap, hikaye kurgusunun başından sonuna kadar gizlenme üzerine kurulu olacağına sinyallerini vermektedir. Hikayenin başlangıcındaki nikap ile gizlenen yüz daha sonraki bölümlerde olayları ve durumları öğrenmek için kılık değiştirme şeklinde devam etmektedir. Birinci gizlilikte, hikayenin başlangıcında bezirganları kurtaran Beyrek, bezirganlara Kam Püre Bey’in oğlu olduğunu söylememiştir ki, buradaki gizlilik bezirganların Bamsı Beyrek’i babasının yanında otururken görmeleri ile açığa kavuşmuştur. İkinci gizlilik Banu Çiçek ile karşılaşma sırasında yaşanmıştır. Beyrek, Banu Çiçek’in karşısına yüzü nikaplı bir şekilde çıkmıştır. Üçüncü gizlilik Beyrek’in tutsaklıktan kurtulup Deli Ozan kılığına girmesiyle yaşanmıştır. Bu anlamda fiziki belirsizlik, gizlenme giysi üzerinden gerçekleşirken olayların açıklığa kavuşması olaylar, söz temeline dayalı sorgulamalar üzerinden gerçekleşmiştir (Çetinkaya, 2015: 106).

Buradan yola çıkıldığında, Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk’a dair henüz ele geçmemiş bir destan varsa, bu destanın da, iki kahramanın da nikaplı olduğu düşünüldüğünde, Kam Böri’nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu ve Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu ile paralel motifler içerdiği düşünülebilir. Yani, özellikle oğul Kırk Kınuk’un, tıpkı Bamsı Beyrek-Banu Çiçek ve Kan Turalı-Selcen Hatun ilişkisinde olduğu gibi, bir kahramanlık ve aşk destanı olabilir ve bu destanda da, tıpkı Bamsı Beyrek ve Kan Turalı gibi, çeşitli engelleri aşarak veya çeşitli hayvanlarla dövüşerek eşine kavuşuyor olabilir. Zaten büyük olasılıkla onun da eşi bir han veya bey kızıdır. Böylece onun destanının da genel Türk destan taslağına sahip olduğu düşünülebilir.

Hatice Çiğdem Gönen’e göre, Kam Büre Bey’in oğlu olan Bamsı Beyrek, yüzü peçeli olarak gezmektedir. Beyrek’in yüzünün peçeli olması onun kut taşıdığı ve yüzüne doğrudan bakılmaması gerektiği gibi bir yoruma açık görünmektedir. Yüzü peçeli gezen alplardan biri de Kan Turalı’dır. Kutsallık taşıyan bu alplar, yüzlerini peçeyle örterek dolaşmaktadırlar. Dede Korkut’ta, dört kişinin peçeyle gezdiği görülmektedir. Bu iki alp dışında, baba-oğul olan Kara Çekür ve Kırk Kınuk da peçeyle gezmektedir. Yüzü peçeli gezen alpların Şamanik unsurlarla iç içe olduğu söylenebilir. Bu bakımdan, bu alpların totem ile ilişkili oldukları ve dolayısıyla kut taşıdıkları için yüzlerini göstermekten sakındıkları ileri sürülebilir (Gönen, 2017: 231-232).

Bu durumu destekleyen bazı tarihi örnekler de vardır. Örneğin; 922 yılında Oğuzları ve Bulgarları ziyaret eden İbn Fadlan’ın belirttiğine göre, Hazarların hükümdarı Hakan, sadece dört ayda bir gezinti için sarayından çıkıyordu. Halk için oturma yapmaması ve onlarla konuşmaması bir gelenektir. Onun huzuruna belli birkaç

kişiden başkası giremiyordu. Ülkeyi ise Hakan'ın adına vekili Hakan Bey idare ediyordu (Şeşen, 2010: 45). Dede Korkut'ta adı geçen kahramanların çoğunun devlet kurucuları ya da devlete en parlak dönemlerini yaşatan hükümdarların hatıraları olduğunu belirtmiştik (Eyüboğlu, 2019: 112). Bu anlamda, peçeyle gezmek ile kut taşımak arasında bir bağlantı olabilir.

Aysuda Şahin'e göre, Dede Korkut'ta, Oğuz içinde nikap ile gezen dört yiğit vardır ki, bunlar, biri Kan Turalı, biri Kara Çekür ve oğlu Kırk Kunuk ve Boz aygırlı Beyrek'tir. Bu dört yigitten başka yigitlerin nikap kullanıp kullanmadıkları hakkında bilgi yoktur. Nikabı kendilerini gizlemek için değil güzelliklerinden çevredeki insanların etkilenmemesi için kullanırlar. Kan Turalı için, "*cemal ve kemal iyesi yigit*" ve Bamsı Beyrek için kullanılan "*yüzi nikablu yahşı yigit*" ifadeleri iki yigidin güzelliklerinin Oğuz'un diğer kahramanlarından daha fazla olduğunu göstermektedir. Hz. Yusuf, insanları bir melek olduğunu düşündürecek kadar aşırı bir güzelliğe sahipti. Kan Turalı ve Bamsı Beyrek için de aynı durum söz konusu olup, bu iki kahraman da güzelliklerini nikap ile etrafındaki kişilerden saklarlar (Şahin, 2017: 177).

Cemal Meydan-Minara Guliyeva'ya göre, Dede Korkut'ta, baş-yüz-boyun aksesuarı olarak *nikap*, *dülbend* sözcükleri geçmektedir. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu'nda, "*Oğuzda dört yigit nikap ile gezer idi. Biri Kan Turalı, biri Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk ve boz aygırlı Beyrek*" demektedir. Sıcaktan veya soğuktan korunma dışında baş-yüz-boyuna örtülen bu aksesuarların muhtemelen nazara karşı korunma, düşman tarafından tanınmama, utanma duygusunun da gerektirdiği bir ihtiyaç olduğu düşünülebilir (Meydan-Guliyeva, 2020: 179).

Türk halk edebiyatında Dede Korkut Kitabı dışındaki başka eserlerde de çeşitli nedenlerle *nikap* takıldığı görülmektedir. *Saltıkname*'de, Sarı Saltık nikap takmıştır. Sarı Saltık'ın nikapla gezme sebebi, kimliğini gizlemektir. *Hurşidname* gibi bazı mesneviler ve halk hikayelerinde ise nikaplı kadınlardan söz edilmektedir. Bu peçeyi kullanan kadınlar, er meydanında erkeklerle yarışacak kadar yigit kadınlar olup, hasımla savaşıp yenilince, tam öldürüleceği sırada nikapını çıkarıp yüzünü gösterir ve hasmını şaşkırtırlar. *Yaralı Mahmut* ve *Elif ile Mahmut* halk hikayelerinde ise kadın kahramanlar yüzlerini yarım peçe ile örterek cinsiyetlerini ve güzelliklerini gizlerler, böylece erkeklerle mücadele ederler (Türkan, 2004: 721).

Dede Korkut'ta aşk temalı Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu ve Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu'nda, üstelik de kahramanın sevgilisi ile görüşmesi sırasında nikaplı olduğunun dile getirilmesi, *nikap* motifinin kahramanın güzel olduğunu vurgulamak ve bunu yaparken de onu nazardan korumak amacının güdüldüğü görülmektedir. Bu motif açıkça nazar inancıyla ilgilidir. Aslında dört Oğuz yigidinin taktığı bu örtü, eskiden bazı savaşçıların taktığı, yüzünü de gizleyen metal miğfer veya yakın dönemlere kadar Japonya'da samuray ve ninjaların, Amerika'da bazı kovboyların taktığı türden bir örtü olmalıdır ki, kişinin savaşçılığı, savaşta kendini koruma amacı veya kimliğini gizlemesiyle ilgilidir. Bu örtü sonradan destanda güzellik ve nazar inancıyla ilişkilendirilmiş olmalıdır (Eyüboğlu, 2019: 219). Büyük olasılıkla destanda bu örtü, kahramanı, hem dinleyicilerin/izleyicilerin nazarından, hem de kötü ruhlardan korumayı amaçlıyor, ayrıca gerekli ortamlarda kahramana gizlilik de sağlıyordu.

Bayburtlu Osman'ın 3. Murad (1574-1595) devrinde yazdığı *Tevarih-i Cedid-i Mir'at-i Cihan* adlı eserinde bir İç Oğuz beyi olarak Kara Konuk Beg'in adı geçmektedir (Ergin, 1989: 39-41). Orhan Şaik Gökyay'a göre, *Tevarih-i Cedid-i Mir'at-i Cihan*'da, İç Oğuz beyleri arasında sayılan *Kara Konuk Bey*, herhalde Kara Güne'dir ve V. M. Jirmunskiy, bu Kara Konuk'u, Kan Turalı Hikayesi'nde anılan Kara Çekür'ün oğlu *Kırk Kınuk* ile aynı kişi olmasını mümkün görse de, Kara Çekür ile oğlu Kırk Kınuk'un adlarının bütün kitap boyunca sadece bir kez geçmesi, öteki kahramanlarda olduğu gibi bunlar için hiç bir alkışın bulunmaması, hikayelerde hiç bir rollerinin olmayışı gibi nedenlerle bunların önemsiz kişiler olduğu görülmektedir. Oysa, Bayburtlu Osman'ın tarihinde geçen *Kara Konuk*, İç Oğuz'un sayılı beylerindendi, bu nedenle, hikayelerde Salur Kazan'dan sonra gelen ön sırada bir kişi olarak bunu *Kara Güne* adının başka bir söylenişi olarak saymak gerekir (Gökyay, 1973: CLXV-CLXVI).

Tevarih-i Cedid-i Mir'at-i Cihan'da geçen *Kara Konuk Beg*'in, Dede Korkut'taki *Kırk Kınuk* ile bir ilgisi olabilir. Her ne kadar Dede Korkut Kitabı'nda önemli bir rol üstlenmemiş olsalar da, o dönemlerde Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk, başka bir destanda önemli bir rol üstlenmiş olabilirler. O döneme ait sadece çok az sayıda destanın yazılı kayıtları bulunduğu için bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Binlerce yıllık Türk tarihinde, Türk destanlarının birçoğu maalesef çok geç dönemlerde, sadece son birkaç yüzyılda yazıya geçirildiği için, bu nedenle geçmişteki birçok Türk destanı, ya unutulup gitmiştir, ya geriye sadece birkaç addan veya cümleden oluşan kalıntıları kalmıştır, ya da başka kahraman ve destan adı altında yaşamaya devam etmiştir. Bugüne ulaşan Türk destanları, eski Türk destanlarının sadece bir kısmıdır.

Sonuç

Dede Korkut Kitabı'nda adları sadece Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu'nda bir cümlede geçen, dört nikaplı yiğitten ikisi olan Kara Çekür ve Oğlu Kırk Kınuk, Dede Korkut'taki ünlü kahramanlardan Bamsı Beyrek ve Kan Turalı ile birlikte anılmışlardır. Bu durum aslında Kara Çekür ve Kırk Kınuk'un bir zamanlar bilinen kahramanlar olduklarını yansıtmaktadır. Belki de Dede Korkut Kitabı'nın yazıya geçirildiği dönemlerde Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk'a dair halk arasında anlatılan bir Dede Korkut boyu da olmuş olabilir. Baba-oğul kahramanların, Oğuzlar'ın tarihinde önemli bir yeri olan ve Selçuklu hanedanını çıkaran Kınık boyu ile ilişkili oldukları düşünülebilir. Kara Çekür ve oğlu Kırk Kınuk'un nikaplı olarak gezmesi, eski Türk inanışlarındaki kut inancı veya alpların savaşçılıklarıyla ilgili olabilir. Büyük olasılıkla bu kahramanlar eski Türk devletlerindeki bazı hükümdarların ve büyük alpların hatıralarını taşımaktadır. Tarihi süreç içerisinde anlatımın sözlü tarihten destana, destandan hikayeye evrilmesi süreçlerinde aşk teması ön plana çıkmaya başlamış, bu kahramanların taktığı nikap da yakışıklılık ve aşk ile ilişkilendirilmiştir. Dede Korkut'ta adı geçen düşmanların birçoğunun aslında birbirleri ile mücadele halinde olan eski Türk kabileleri olduğu bilinmektedir ki, bu bakımdan Kara Çekür'ün adı ile Dede Korkut'ta bir düşman beyi olarak geçen Kara Tekür'ün adı arasında eski bir bağlantının olması da olasıdır.

KAYNAKÇA

Aksoy, Evrim (2012). *Dede Korkut Kitabı'ndaki Tipler Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Amanoğlu, Ebulfez Kulu (1999). Kişi Adlarında Eski İnançların İzleri: Dede Korkut, *Atatürk Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 11, s. 53-59.

Bakır, Abdullah (2008). Tevârih-i Âl-i Selçuk Oğuz-nâme'si, *Turkish Studies*, Volume 3/7 (Fall 2008), s. 163-199.

Caferoğlu, Ahmet (1959). Dedem Korkut Hikâyelerinin Antroponim Yapısı, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 7, s. 59-80.

Çetinkaya, Gülnaz (2015). *Dede Korkut Hikâyeleri'nde Semboller*. Yayımlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Duymaz, Ali (1999). Kanturalı Boyundaki Bazı Motif ve Unsurlar Üzerine, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 8, 360-386.

Ebülgazi Bahadır Han (1974). *Türklerin Soy Kütüğü (Şecere-i Terakime)*. Haz. Muharrem Ergin. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser Serisi.

Ekici, Metin (2019). *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası, Soylamalar Ve 13. Boy, Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi, Orijinal Metin (Tıpkıbasım), Transkripsiyon, Aktarma*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Emeksiz, Abdulkadir (2016). *Dede Korkut'un Paltosu*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Ercilasun, Ahmet Bican (2004). "Zikredilen Şahıslara Dayanılarak Dede Korkut Boylarının Kronolojik Sıralanması", II. Milletlerarası Dede Korkut Kollokyumu (Bakü, Azerbaycan, 21-26 Aralık 1998); Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1998/I, TDK Yay., Ankara, 2004, s. 61-69.

Ergin, Muharrem (1989). *Dede Korkut Kitabı I. / Giriş - Metin - Faksimile*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Ergin, Muharrem (2017). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Eyüboğlu, Dursun Can (2019). *Korkut*. İstanbul: Cinius Yayınları.

Gökyay, Orhan Şaik (1973). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.

Gönen, Hatice Çiğdem (2017). *Dede Korkut Hikâyeleri'nde Devlet Dışı Siyasallık*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hazar, Mehmet (2008). *Artukoğulları Zamanında Dede Korkut Kitabı'ndaki Kişi Adları*, *Turkish Studies*, Volume 3/1, s. 22-33.

Karadoğan, Ahmet (2004). Türk Ad Biliminde Renk Kültü, *Millî Folklor*, S. 62, s. 89-99.

Kocasavaş, Yıldız (2014). Korkut Ata'yla İlgili Bazı Kayıtların Düşündürdükleri. *İlmi Araştırmalar*, S. 0 (8): s. 139-144.

Memiş, Muhammet Raşit-Kara, Mehmet (2018). "Kara" Kelimesinin Dede Korkut Oğuznameleri'ndeki Kullanımı Üzerine, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6(6), s. 799-807.

Meydan, Cemal-Guliyeva, Minara (2020). Oğuz Türklerinde Giyim Kuşam: Dede Korkut Örneği, *UHAD Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 5, 169-191.

Nerimanoğlu, Kamil Veliyev (2000). “*Türk Edebiyatının Ana Kitabı “Dede Korkut Oğuznameleri”*”, akt. Mustafa Durmuş, Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri, haz. Alev Kahya Birgül ve Aysu Şimşek Canpolat. Ankara: AKM Yayınları. s. 345-351.

Pehlivan, Gürol (2014). *Dede Korkut Kitabında Yapı, İdeoloji Ve Yaratım*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Sepetçioğlu, Mustafa Necati (1998). *Dedem Korkut'un Kitabı*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.

Sümer, Faruk (1972). *Oğuzlar / (Türkmenler) Tarihleri - Boy Teşkilatı - Destanları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Şahin, Aysuda (2017). *Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yapı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Şeşen, Ramazan (2010). *İbn Fadlan Seyahatnamesi ve Ekleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Tezcan, Semih-Boeschoten, Hendrik (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Togan, Zeki Velidi (1982). *Oğuz Destanı. Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*. İstanbul: Enderun Yayınları.

Türkan, Kadriye (2004). Dede Korkut Hikâyeleri'nden Hareketle Edebî Metinlerde Nikap Sorunu, *Türk Dili*, S. 635, s. 718-724.

Türkmen, Fikret (1985). Kazan'da Bulunan Yeni Bir Oğuzname Nüshası Üzerine, *Millî Folklor*, S. 26, 1985, s. 4-7.